

УДК 351.862; 355.58; 351.86
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-2-18-25>

Слущка Оксана Михайлівна,
кандидат технічних наук, старший дослідник
(Інститут наукових досліджень з цивільного захисту
Національного університету цивільного захисту України, м. Київ)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1723-8181>

Коробкін Валерій Федорович,
кандидат технічних наук, доцент
(Інститут наукових досліджень з цивільного захисту
Національного університету цивільного захисту України, м. Київ)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1613-4006>

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ ТА МОДЕЛІ СИСТЕМИ ІНТЕГРОВАНОЇ ОБОРОНИ

Надані деякі аспекти з досвіду західних держав щодо реформування системи цивільного захисту, які можуть бути впроваджені в Україні. Визначено завдання сил цивільного захисту та реалізація їх спроможностей у новій моделі оборони й наголошено на трансформації ролі цивільного захисту з допоміжної функції в один зі стратегічних чинників виживання держави. Обґрунтовано ключову трансформацію та роль цивільного захисту в системі інтегрованої оборони: було – економіка, соціальна політика, безпека (як додаток), повинно стати – безпека, економіка, соціальний розвиток.
Ключові слова: Біла книга, місце, роль, система інтегрованої оборони, спроможності, спротив, стійкість, цивільний захист.

Постановка проблеми. На сьогодні в Міністерстві оборони України продовжується робота щодо створення та реалізації Системи інтегрованої оборони (далі – СІО) [1]. Задум створення СІО – посилення військової, геополітичної та економічної безпеки. Ця модель повинна об'єднати силові структури, міжнародну допомогу та цивільні ресурси, базуючись на п'яти основних напрямках: воєнна політика, інституційність, економічна безпека, міжнародна співпраця, цивільний захист / ресурси. Чому виникла потреба в СІО? Тому що повномасштабна агресія стала своєрідним стрес-тестом для оборони України та всієї системи державного управління. Як свідчить час, війна з РФ має характер війни на виснаження ресурсів, волі та інституційної здатності держави. За таких умов у протистоянні не можуть бути задіяні лише Збройні Сили України (далі – ЗСУ), а має бути залучений кожен суб'єкт держави й суспільства: від центральних органів влади та представників бізнесу до територіальних громад і кожного громадянина.

Виходячи із цього, з урахуванням наслідків повномасштабної агресії РФ (постійні ракетні та дронів атаки на цивільну інфраструктуру й енергетичну систему) виникає потреба в переосмисленні ролі сил цивільного захисту (далі – ЦЗ) як складової сектору безпеки і оборони [2] в СІО, у визначенні позиції спроможностей ЦЗ [3] в політиці національного спротиву [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд наукових публікацій свідчить, що проведено достатню кількість досліджень щодо місця ЦЗ в системі безпеки й оборони. Так, А. М. Демків, В. Л. Сидоренко [5], розглядаючи ЦЗ як складову сектору безпеки і оборони, підкреслили інтеграцію з військовими, надали аргументацію щодо зростання ролі ЦЗ у сучасних конфліктах. О. І. Крюков [6] проаналізував ЦЗ як елемент державної політики безпеки, показав трансформацію від «цивільної оборони» до інтегрованої моделі та наголосив на міжсекторальній взаємодії (оборона, публічна безпека, управління). О. І. Гарасим'юк [7] розглянув координацію

© Слущка О. М., Коробкін В. Ф., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

органів влади в умовах інтегрованої безпеки та надав підходи до стійкості громад як елементу обороноздатності. Я. Ільчишин [8] визначив ЦЗ як частину реагування на військові загрози, підкреслив її інтеграцію в оборонну політику України після 2022 року. К. Г. Белікова та ін. [9] провели дослідження щодо взаємодії ЦЗ з військовими структурами, звернули увагу на проблеми розмежування повноважень і потребу інтегрованих систем управління як ключа до «інтегрованої оборони». У статті [10] автори на основі аналізу функцій і завдань визначили роль і місце складових сил оборони в системі оборони держави. У вищезазначених працях автори досліджували місце ЦЗ в системі безпеки й оборони, але питання ролі ЦЗ в забезпеченні національної стійкості залишилось поза увагою.

В. Орлик в аналізі документа [11] наголосив, що державами – членами ЄС визначені критично важливі пріоритетні галузі для побудови міцної європейської оборони, однією з яких є стратегічні засоби забезпечення та захисту критичної інфраструктури (далі – КІ).

II Національний форум «Гуманітарна архітектура та розвиток цивільного захисту в Україні», що відбувся 21 квітня 2026 року в Києві, став платформою для об'єднання влади, громад та організацій для вдосконалення системи ЦЗ щодо протидії агресії РФ. Основні теми форуму охоплювали питання адаптації законодавства до реальних потреб системи ЦЗ, управління ризиками, переходу від централізованої моделі до активної участі громад у безпекових питаннях [12].

Аналіз наукових праць та проведені заходи у сфері ЦЗ свідчать про формування (особливо після 2022 р.) нового наукового бачення його ролі, а саме: цивільний захист – невійськова складова інтегрованої оборони держави, що виконує функції захисту населення та КІ, забезпечує інженерно-технічний захист об'єктів, стійкість держави, опосередковано підтримує військові операції, інтегрує в оборонну політику через координацію органів сектору безпеки і оборони. Таким чином, у сучасній теорії ЦЗ розглядається як складова інтегрованої оборони, а не окрема гуманітарна сфера.

У роботі [13] автори надали аналіз сучасних підходів до розвитку системи ЦЗ України з урахуванням ризик-орієнтованих моделей управління безпекою, визначили роль інженерно-технічних механізмів у забезпеченні стійкості об'єктів КІ та підвищенні ефективності реагування на надзвичайні ситуації (далі – НС). У статті [14] висвітлено організаційно-управлінські аспекти інтеграції України у європейський безпековий простір, окреслено напрями вдосконалення системи ЦЗ в контексті участі в Механізмі цивільного захисту ЄС для створення надійного безпекового середовища. М. Пидько у [15] обґрунтував актуальність забезпечення цивільної безпеки населення під час проектування житлової забудови та розглянув цивільний захист у контексті урбаністики як чинник, який формує локальну (громадську) стійкість.

У статті [16] за результатами дослідження сформульовано висновки щодо впливу воєнного стану на єдину державну систему цивільного захисту (далі – ЄДСЦЗ), визначено особливості функціонування та діагностики служб та сил, які виконують завдання ЦЗ під час воєнного стану. Г. Максак в аналітичному огляді [17] запропонував європейським інституціям і національним урядам країн – членів ЄС низку уроків щодо стійкості української держави та суспільства на початку повномасштабного вторгнення, наголосив, зокрема, на важливій ролі роботи з українським суспільством, навчанні навичок та алгоритмів поведінки в кризових ситуаціях,

підтримки цивільним населенням українських військових, безперервності функціонування системи державних органів. К. Голшек у [18] підкреслив, що цивільна оборона та готовність потребують переосмислення як стратегії стійкості. Крім фізичного захисту інфраструктури, повинні розширюватися можливості громадян як першої та найкращої лінії захисту від когнітивних загроз, пропонується НАТО включити громадянську участь і громадське служіння до переглянутих концепцій цивільної оборони та готовності, а також стійкості, інтегруючи їх у свій Комплексний підхід, Політику взаємодії цивільно-військового сектору та Доктрину цивільно-військового співробітництва. У статті [19] досліджуються правові основи забезпечення ЦЗ та захисту КІ в Україні в умовах воєнного стану. Аналіз статей [15–19] свідчить, що ЦЗ стає одним із ключових механізмів національної стійкості, який діє на інфраструктурному, інституційному та суспільному рівнях.

Також авторами цієї статті проаналізовані та визначені деякі аспекти з досвіду західних держав щодо реформування системи ЦЗ у зв'язку з агресією РФ проти України, які можуть бути впроваджені в нашій державі. Новим законом Республіки Польща у сфері ЦЗ передбачено розширення переліку суб'єктів, відповідальних за захист населення, виявлення загроз для населення за допомогою інтегрованої системи виявлення, що заслуговує на увагу для впровадження в Україні [20]. Комплексна реформа системи цивільної готовності Швеції спрямована на вдосконалення організаційних механізмів та інституційної структури системи, зокрема: чітке розмежування повноважень і відповідальності в цій сфері в мирний та воєнний час і взаємодія зі збройними силами, посилення вимог до бізнес-структур щодо їх участі в розвитку цивільної готовності [21]. Рамкова програма забезпечення національної стійкості Великої Британії визначає нові стратегічні підходи до управління ризиками, планування, організації діяльності, що спрямовані на підвищення рівня готовності до реагування на широкий спектр. Досліджений досвід є цінним з погляду можливості його застосування в Україні під час розроблення планів заходів із забезпечення національної стійкості в умовах війни та повоєнного відновлення [22].

Мета статті полягає в аналізі й обґрунтуванні ролі та місця цивільного захисту в Системі інтегрованої оборони, визначенні завдань сил цивільного захисту та реалізації їх спроможностей у новій моделі оборони, національного спротиву і стійкості.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше:

обґрунтовано місце цивільного захисту як самостійної функціональної складової Системи інтегрованої оборони України, яка забезпечує не лише реагування на надзвичайні ситуації, а й формування національної стійкості;

запропоновано концептуальний підхід до визначення ролі цивільного захисту як системоутворювального елемента безпекоцентричної моделі державного стратегування, що передбачає перехід від моделі «економіка → соціальна політика → безпека» до моделі «безпека → економіка → соціальний розвиток»;

розроблено авторське бачення інтеграції цивільного захисту в систему національного спротиву через механізм нового суспільного договору, що передбачає розподіл відповідальності між державою, органами місцевого самоврядування, бізнесом і громадянами.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, а саме:

аналіз (вивчення та розгляд наукових статей), синтез (зведення результатів дослідження, визначення кінцевого результату), системний підхід (визначення цивільного захисту як цілісної системи та розклад його на складові взаємопов'язані елементи) тощо. Інформаційною і емпіричною базою дослідження є нормативні документи виконавчої влади України, статистичні дані, матеріали, опубліковані у фахових періодичних виданнях і мережі Інтернет, зокрема на офіційних вебсторінках силових структур України.

Виклад основного матеріалу. У межах розроблення моделі СІО [1] передбачається напрацювання низки пропозицій щодо внесення змін до законодавства, а також формування відповідних політик для розбудови інтегрованої екосистеми оборони, яка посилить військову та інституційну міць держави. Ідеологією нової оборонної політики є Біла книга СІО. Фахівці Інституту наукових досліджень з цивільного захисту НУЦЗ України залучені до обговорення концепції Білої книги СІО, тому розроблення пропозицій до окремих розділів Білої книги СІО, а також обґрунтування ролі та місця цивільного захисту в моделі СІО визначили тематику цієї статті.

На сьогодні всі ключові проєкти інституційного розвитку Міноборони розробляються з урахуванням візії майбутньої моделі, де визначено п'ять пріоритетів, які необхідно опрацювати з метою побудови якісної інтегрованої моделі: воєнна політика, інституційність та міжнародне співробітництво; військово-технічна політика; політика управління людським капіталом; політика управління оборонними ресурсами; національний спротив. Зазначимо, що визначені пріоритети мають суто військовий характер. Водночас, на наш погляд, потребують розкриття роль і місце ЦЗ у системі національного спротиву та формуванні національної стійкості.

Слід наголосити, що за останні два роки нормативно-правове забезпечення ЦЗ України зазнало суттєвих змін. Вони спрямовані на посилення готовності до НС у воєнний час, розвиток і покращення утримання захисних споруд, уточнення повноважень органів влади, запровадження нової відповідальності й адаптацію до умов воєнного стану. Ці зміни визначили роль ЦЗ в політиці національного спротиву та стійкості. Зокрема, ЦЗ забезпечує життєстійкість населення (оповіщення про загрози, укриття й евакуація, медична допомога, психологічна підтримка), заходи, спрямовані на підтримку оборонних спроможностей держави (забезпечення функціонування тилу, ліквідація наслідків бойових дій, розмінування (гуманітарне), відновлення інфраструктури), функціонування органів влади в кризових умовах, управління ризиками та загрозами, консолідацію суспільства через підготовку населення до дій у НС, формування культури безпеки та участь громадян у заходах ЦЗ. ЦЗ налагоджує взаємодію з компонентами національного спротиву, зокрема зі ЗСУ щодо підтримки тилу, а також на місцях координує діяльність із силами територіальної оборони, органами МВС, органами місцевого самоврядування, населенням і бізнесом у питаннях безпеки та евакуації.

Роль ЦЗ у забезпеченні національної стійкості трансформується з допоміжної функції в один зі стратегічних чинників виживання держави. Основний фокус заходів ЦЗ зміщується на адаптацію ЄДСЦЗ до умов повномасштабної війни та післявоєнного відновлення, а саме:

а) захист населення (укриття та евакуація). Передбачено розширення фонду захисних споруд (укриттів) для населення, забезпечення 100%-ї готовності захисних споруд (далі – ЗС) у закладах освіти та на стратегічних об'єк-

тах, оновлення обліку ЗС [23], розвиток сучасних систем оповіщення про загрози, впровадження інтелектуальних систем оповіщення, організацію евакуації населення із зони НС або зони можливого ураження населення;

б) гуманітарне реагування та забезпечення стійкості: ліквідація наслідків обстрілів, розчищення завалів та гасіння пожеж; координація з військовими в межах цивільно-військового співробітництва (СІМІС) у сфері медичного забезпечення щодо відновлення критичної інфраструктури на деокупованих територіях; надання медичної та психологічної допомоги постраждалим;

в) превентивна діяльність: гуманітарне розмінування, радіаційний, хімічний та біологічний моніторинг в умовах ризиків на ядерних та промислових об'єктах, підготовка населення до дій у НС (домедична допомога та мінна безпека);

г) створення добровільних пожежних дружин, центрів безпеки в громадах, залучення добровільних формувань і волонтерів, що значно підвищить мобільність та ефективність цивільного захисту в громадах.

Варто відзначити, що заходи ЦЗ здійснюються в умовах надзвичайно складного безпекового середовища воєнного типу, що характеризується багатовимірними загрозами, невідповідністю між масштабом загроз і наявними ресурсами та інфраструктурою, неможливістю 100%-го захисту людського ресурсу від ураження, значною залежністю від поставок (допомоги) західних партнерів.

Важливим для ідеології нової оборонної політики є вплив ЦЗ на збереження людського ресурсу. Людський ресурс – ключовий ресурс війни. Для захисту людського потенціалу потрібно: збереження життя і здоров'я населення, евакуація населення в разі виникнення НС та в умовах бойових дій, укриття населення в об'єктах фонду ЗС ЦЗ та медична допомога. Це є завданнями ЦЗ. Отже, ЦЗ стає не допоміжною, а системоутворювальною складовою національної безпеки. Він забезпечує зменшення втрати серед населення, підтримання функціонування інфраструктури та життєдіяльності тилу, що загалом сприяє стійкості держави. Без цього накопичення ресурсів є неможливим.

У моделі СІО запропоновано філософію безпекоцентричності та передбачено зміну архітектури стратегування: безпека визначається як фундамент для соціально-економічної та регіональної стратегій. Яку роль ЦЗ відіграє у зміні архітектури стратегування?

Безпекоцентричність спирається на низку ключових ідей: пріоритет збереження життя і стійкості систем, превентивність замість реактивності, інтеграція ризиків у всі управлінські рішення та системність. У безпекоцентричній моделі безпека стає фундаментом, на якому вибудовується вся система розвитку, але з акцентом на ризики, загрози та стійкість.

Традиційно ЦЗ був інструментом реагування на НС. Сьогодні його роль трансформується в системоутворювальний елемент стратегічного управління – від «реагування» до «формування політики». Це зумовлено впливом війни, кліматичними загрозами, техногенними ризиками та загрозами для об'єктів критичної інфраструктури.

Нова архітектура стратегування (безпекоцентрична модель), як будь-яка стратегія (державна, регіональна, міська), починається з оцінки ризиків, вразливостей і сценаріїв криз. Такий підхід відповідає практикам Управління ООН зі зменшення ризику стихійних лих, які просувають планування з урахуванням ризиків. У цій моделі цивільний захист повинен виступати як інтегратор, поєднувати органи влади, бізнес і громади, формувати політики стійкості, забезпечувати готовність

до криз. Отже, безпека повинна стати фундаментом соціально-економічних стратегій. Основна мета трансформації – перехід від моделі «економіка → соціальна політика → безпека (як додаток)» до моделі «безпека → економіка → соціальний розвиток».

У зв'язку із цим постає необхідність формування нового «суспільного договору», який передбачає відповідальність за оборону як спільну справу держави, бізнесу та громадянина. Традиційна модель «суспільного договору»: держава забезпечує безпеку, а громадяни делегують повноваження – у сучасних умовах (війна, гібридні загрози, техногенні ризики) втратила актуальність. У новому «суспільному договорі» безпека розглядається як спільна відповідальність: держава (органи виконавчої влади) перестає бути єдиним гарантом (сучасна війна з РФ має тривалий та виснажливий характер, потребує значного і складно прогнозованого фінансування), а громадяни і представники бізнесу (суб'єкти господарювання, підприємства незалежно від форми власності) виступають активними учасниками її забезпечення.

ЦЗ як інституційна основа має стати механізмом реалізації договору, однією з інституційних основ колективної безпеки, що координує взаємодію всіх суб'єктів забезпечення ЦЗ, формує правила поведінки в кризах і забезпечує готовність населення. Змінюються функції всіх суб'єктів забезпечення ЦЗ. Держава, що зберігає ключову роль у формуванні політики безпеки, повинна перейти від «монополії на безпеку» до організатора системи безпеки.

Представники бізнесу (суб'єкти господарювання незалежно від форми власності) не повинні бути «поза безпекою», трансформуються їхня роль у реагуванні на НС, а також спрямуванні інвестицій у підвищення стійкості інфраструктури. Зокрема, вже реалізуються підходи до розширення функцій суб'єктів господарювання в системі забезпечення безпеки, а саме: впровадження експериментального проєкту з посилення протиповітряної оборони території України шляхом залучення підприємств незалежно від форми власності до утворення груп протиповітряної оборони [24]. Роль громадянина повинна суттєво зростати через запровадження системного навчання населення та підготовку до кризових сценаріїв (освітні заходи), а також формування культури безпеки.

У нормативно-правовому полі України вже сформовано основу нового суспільного договору, в якому ЦЗ виступає одним з інституційних механізмів розподілу відповідальності за безпеку між органами влади, суб'єктами господарювання і громадянами. Ключовим актом є Кодекс цивільного захисту України [25], на підставі якого ЄДСЦЗ фактично може розглядатись як інституційна основа реалізації нового суспільного договору. Водночас із метою реалізації принципу «безпека – спільна та окрема відповідальність суб'єктів забезпечення ЦЗ» потрібна ревізія повноважень суб'єктів забезпечення ЦЗ, можливо, перегляд їх функцій та посилення ролі центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту (ДСНС).

Одним із показників, що характеризують здатність складових сил ЦЗ виконувати покладені на них завдання з урахуванням наявних можливостей, є їх спроможності [3]. Яке місце спроможностей ЄДСЦЗ в системі СІО?

У сучасній війні України з РФ удари спрямовуються не лише по військових об'єктах, а й по цивільній інфраструктурі (енергетиці, транспорту, житловому фонду, закладах охорони здоров'я). Завдяки своїм спроможностям ЄДСЦЗ забезпечує стійкість тилу, без чого ЗСУ не зможуть ефективно виконувати бойові

завдання. Спроможності ЄДСЦЗ реалізують принципи стійкості, оскільки сили ЦЗ спрямовані на швидке відновлення після ударів і мінімізацію втрат серед населення. Водночас через мультиплікацію спроможностей ЄДСЦЗ підсилюють військові спроможності: зокрема, аварійно-рятувальні служби ДСНС діють у координації із ЗСУ, цивільні укриття й евакуаційні плани інтегруються в оборонне планування, а технології (дрони, системи моніторингу) використовуються спільно. Спрямування сил ЄДСЦЗ на збереження КІ та забезпечення життєдіяльності (водопостачання, тепло, медична допомога) у тилу дає змогу ЗСУ зосередитися на виконанні бойових завдань.

Технологічні пріоритети розвитку спроможностей сил ЄДСЦЗ мають бути спрямовані на застосування безпілотних та роботизованих систем майже в усіх напрямках діяльності для мінімізації ризиків для рятувальників під час гасіння пожеж, розмінування, проведення аварійно-рятувальних робіт, розвідки тощо. Водночас важливим є перехід до використання автономної навігації, інерціальних систем, мультисенсорних платформ, а також розвиток роботизованих рішень, незалежних від GPS.

У системі СІО спроможності ЄДСЦЗ виконують функції «амортизатора» та «мультиплікатора»: вони зменшують негативний вплив загроз на суспільство й економіку, що сприяє підвищенню загальної оборонної потужності держави. За відсутності спроможностей ЄДСЦЗ військові зусилля можуть бути нівельовані необхідністю рятувати населення та інфраструктуру в тилу. Розвиток спроможностей ЄДСЦЗ та їх інтеграція з військовими структурами є однією з гарантій забезпечення ефективного функціонування СІО, зокрема стійкості тилу.

ЦЗ інтегрований у систему національного спротиву як невід'ємна частина цивільної складової територіальної оборони. Повноваження центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту (ДСНС) та входить до «інших сил безпеки та сил оборони», які залучаються до виконання завдань територіальної оборони (участь у проведенні аналізу й оцінки обстановки, плануванні територіальної оборони, створенні системи управління територіальною обороною, підготовка підпорядкованих сил і засобів та управління ними тощо), регламентуються [4].

На відповідну роль ЦЗ в СІО також вказує те, що національна система стійкості, впровадження якої розпочато з 2021 року, передбачає забезпечення функціонування одного з таких базових елементів, як спроможність ЄДСЦЗ до дій в умовах загрози або виникнення НС, що передбачає здатність ефективно протидіяти загрозам, надзвичайним і кризовим ситуаціям, забезпечувати відновлення та стає функціонування основних сфер життєдіяльності держави й суспільства [26].

Слід зазначити, що в умовах воєнного стану сили ЦЗ – це не лише «рятувальна служба», а елемент всеохоплюючої оборони, який разом із територіальними громадами формує цивільну стійкість, без якої спротив неможливий. Модель інтеграції ЄДСЦЗ в систему національного спротиву, апробована з 2022 року, демонструє ефективність децентралізованого підходу: сильні громади – сильна держава, що підтверджується прикладами регіональних практик спротиву в системі національного спротиву України (оборона та звільнення територій Київської, Чернігівської, Сумської областей, системна підготовка громадян до спротиву в Харківській області тощо). Разом із тим потребують подальшого розвитку підготовка громадян, фінансування місцевих заходів і поглиблення інтеграції ЦЗ

в систему територіальної оборони. Ці та інші напрями мають бути акумульовані у Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України, що розробляється, а також під час розроблення відповідних законодавчих та інших нормативно-правових актів з питань забезпечення національної стійкості.

Ефективність моделі СІО досягається завдяки тому, що функціонування кожного її елемента регламентується відповідною політикою, для реалізації якої розробляються стратегії, програми і плани, спрямовані на досягнення визначеного результату [27]. Для формування Державної політики у сфері оборони пропонується сформулювати політику національного спротиву та ЦЗ, що забезпечує комплексні заходи шляхом інтеграції громадських ініціатив, організації територіальної оборони, розвитку руху опору, підготовки населення до участі в захисті держави, використання спроможностей ЄДСЦЗ для виконання покладених на них завдань. Формування політики такого напрямку потребує залучення фахівців МО та ДСНС.

Висновки. ЦЗ у СІО відіграє критично важливу роль, оскільки через виконання основних функцій (оповіщення населення про загрози, захист населення (укриття й евакуаційні заходи), ліквідація наслідків НС, відновлення КІ, підтримання життєдіяльності населення) забезпечується стійкість суспільства в умовах війни або криз. Ключовими аспектами ролі цивільного захисту у СІО є: захист населення від НС і наслідків бойових дій – одне із завдань територіальної оборони [4]. ДСНС координує евакуацію, розбір завалів, розмінування, надання допомоги в умовах обстрілів і техногенних катастроф; забезпечення стійкості тилу – сили ЦЗ підтримують функціонування об'єктів критичної інфраструктури, підприємств та установ, здійснюють ліквідацію наслідків

ударів, забезпечують логістику гуманітарної допомоги та психологічну підтримку населення, що сприяє зміцненню національного спротиву. Через стійкість тилу забезпечується підтримка військових операцій;

взаємодія з органами виконавчої влади та підтримка добровільних формувань. Територіальні громади та ДСНС спільно планують і реалізують заходи ЦЗ на місцевому рівні (укриття, оповіщення, навчання населення), добровільні формування ЦЗ можуть діяти в межах або у взаємодії з добровільними формуваннями територіальних громад, виконуючи допоміжні роботи під час НС, пов'язаних з агресією.

Враховуючи викладене, з метою розвитку ЦЗ, підвищення ролі ЦЗ в СІО та забезпеченні національної стійкості вважаємо, що доцільним є подальше проведення досліджень за напрямками:

визначення ролі та завдань ЦЗ як складової СІО у положеннях Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України, що розробляється;

обґрунтування шляхів удосконалення підготовки населення до дій у НС для підвищення ефективності системи ЦЗ України, особливо як складової СІО, формування в суспільстві культури безпеки;

розвиток фонду ЗС у багатоквартирних житлових будинках, удосконалення державного нагляду (контролю) у сфері пожежної та техногенної безпеки, а також нормативне врегулювання відповідальності за утримання об'єктів фонду ЗС ЦЗ;

проведення оцінювання спроможностей територіальних громад щодо захисту населення, забезпечення безпеки територій та об'єктів КІ;

обґрунтування нормативно-правового регулювання вимог до бізнес-структур і форм залучення бізнесу до заходів ЦЗ.

Список використаних джерел

1. Міноборони почало розробку моделі Системи інтегрованої оборони: офіц. сайт МО України. URL: <https://mod.gov.ua/news/minoboroni-pochalo-rozrobku> (дата звернення: 29.04.2026).
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 29.04.2026).
3. Безпека у надзвичайних ситуаціях. Оцінювання спроможностей цивільного захисту та їхніх носіїв. Терміни та визначення : ДСТУ 9261:2023 [Чинний з 01.05.2024]. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2024. 18 с.
4. Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 29.04.2026).
5. Демків А. М., Сидоренко В. Л. Наукові дослідження з цивільного захисту як елемент національної безпеки. *Проблеми формування й реалізації державної політики в секторі безпеки та оборони* : матеріали Міжрегіонального круглого столу (м. Київ, 23 травня 2025 р.). Київський інститут Національної гвардії України, 2025. С. 21–25.
6. Крюков О.І., Махортов П.П., Загинайко В.С., Завада Є.Є. Цивільний захист як наукова категорія в системі національної безпеки. *Вісник НУЦЗ України. Серія: Державне управління*. 2023. № 2(19). С. 437–446. DOI: <https://doi.org/10.52363/2414-5866-2023-2-48>
7. Гарасим'юк О. І. Цивільний захист у системі державного управління: інституційні механізми, координація та стійкість громад. *Наукові перспективи. Серія «Державне управління»*. 2025. № 12 (66). [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-12\(66\)-84-96](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-12(66)-84-96)
8. Ільчишин Я. Роль наукових досліджень у створенні ефективної системи цивільного захисту в умовах воєнного стану. *Collection of Scientific Papers "SCIENTIA"*. Краків. Польща. 2025. С. 68–71. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/2558>
9. Белікова К.Г., Запольський Л.Л., Ільїна Н.Є., Павленко В.В., Потеряйко С.П. Функціонування єдиної державної системи цивільного захисту в умовах воєнного стану. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 22. С. 86–91. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2022.22.86>
10. Цевельов О.Є., Бокий Ю. Г., Вітер Д.В. Складники сил оборони: роль і місце в системі оборони держави. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2021. № 1(71). С. 115–124. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2021.1.18>
11. Орлик В. Біла книга з питань європейської оборони – готовність 2030: план розбудови європейського оборонного потенціалу : сайт ЦЗД НІСД. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2025-03/az_bila-kniga-es_240325.pdf (дата звернення: 28.04.2026).
12. У Києві відбувся національний форум із розвитку цивільного захисту за участі керівництва ДСНС : сайт ДСНС. URL: <https://dsns.gov.ua/news/ostanni-novini/u-kijevi-vidbuvsia-nacionalnii-forum-iz-rozvitku-civilnogo-zaxistu-za-ucasti-kerivnictva-dsns> (дата звернення: 28.04.2026).

13. Кришталь Т., Пасинчук К., Савельєв Д. Розвиток системи цивільного захисту України в умовах сучасних безпечових викликів: нормативно-правові основи та ризик-орієнтовані підходи. *Stredoevropsky vestník pro vedu výzkum*. 2026. № 2 (3). DOI: [https://doi.org/10.65237/2336-3630-2026-3\(2\)-7](https://doi.org/10.65237/2336-3630-2026-3(2)-7)
14. Кришталь Т. М., Костенко В. О., Горбаченко Ю. М. Підвищення спроможностей системи цивільного захисту України в рамках механізму цивільного захисту ЄС. *Вісник НУЦЗ України. Серія: Державне управління*. 2025. № 1 (22). С. 351–359. DOI: <https://doi.org/10.52363/2414-5866-2025-1-38>
15. Пидько М. Актуальність цивільного захисту населення житлової забудови в містах України. *Містобудування та територіальне планування*. 2023. № 83. С. 254–265. DOI: <https://doi.org/10.32347/2076-815x.2023.83.254-265>
16. Myktyyn Y., Kośmider T., Snopek M. Civil Protection Services in Ukraine in Emergency During the Legal Regime of Martial Law. *Journal of Security and Sustainability Issues*. 2023. Vol. 13 (1). P. 239–250. <https://doi.org/10.47459/jssi.2023.13.26>
17. Максак Г. Готовність ЄС до зовнішніх викликів: уроки, отримані за 1000 днів стійкості України. Аналітичний огляд. Сайт Ради зовнішньої політики «Українська призма». URL: <https://prismua.org/en/48589-2/>
18. Holshek C. Community Service in Civil Defense Strategies of Resilience. *NATO Science for Peace and Security Series – E: Human and Societal Dynamics. E-book*. Vol. 158: Basic Requirement Eight: Resilient Civilians in the Face of Hybrid Threats and War. 2025. P. 108–115. <https://doi.org/10.3233/NHSDP250013>
19. Vhpiliarevych I V., Tocicka J., Szafranska K. Civil protection and protection of critical infrastructure in ukraine during the conditions of the martial state. *Journal of security and sustainability issues*. 2023. Vol. 13 (1). P. 265–272. <https://doi.org/10.47459/jssi.2023.13.29>
20. Паливода В. Реформування системи цивільного захисту Республіки Польща : сайт НІСД. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/reformuvannya-systemy-tsyvilnoho-zakhystu-respubliky-polshcha> (дата звернення: 28.04.2026).
21. Резнікова О., Лепіхов А. Реформа системи цивільної готовності Швеції : сайт НІСД. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/reforma-systemy-tsyvilnoyi-hotovnosti-shvetsiyi> (дата звернення: 28.04.2026).
22. Лепіхов А. Нові підходи Великої Британії до забезпечення національної стійкості : сайт НІСД. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/novi-pidkhody-velykoyi-brytaniyi-do-zabezpechennya-natsionalnoyi> (дата звернення: 28.04.2026).
23. Про затвердження плану основних заходів цивільного захисту України на 2026 рік : розпорядження КМУ від 5 лютого 2026 р. № 116-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116-2026-р#Text> (дата звернення: 28.04.2026).
24. Про реалізацію експериментального проекту щодо посилення протиповітряної оборони території України шляхом залучення підприємств незалежно від форми власності до утворення груп протиповітряної оборони : постанова КМУ від 19 листопада 2025 р. № 1506. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1506-2025-п#Text> (дата звернення: 28.04.2026).
25. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/5403-17> (дата звернення: 30.04.2026).
26. Концепція забезпечення національної системи стійкості : Указ Президента України від 27 вересня 2021 року № 479/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#n11> (дата звернення: 30.04.2026).
27. Концептуальна записка. Ідеологія нової оборонної політики: перехід до Системи інтегрованої оборони (Біла книга ЦІО). URL: <https://mod.gov.ua/news/nova-oboronna-politika-ukrayini-minoboroni-opublikovalo-zelenu-knigu-ta-zaproshuye-do-publichnih-strategichnih-konsultacij>.

References

1. Ministry of Defence of Ukraine (2026, April 29). Minoboroni pochoło rozrobku modeli Systemy integrovanoi oborony [Ministry of Defense has started developing a model for the Integrated Defense System]. Retrieved from <https://mod.gov.ua/news/minoboroni-pochalo-rozrobku> [in Ukrainian].
2. Verkhovna Rada of Ukraine (2018, June 21). Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy (Zakon № 2469-VIII) [On national security of Ukraine (Law No. 2469-VIII)]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> [in Ukrainian].
3. UkrNDNTs (2024). Bezpeka u nadzvychainykh sytuatsiiakh. Otsiniuvannya spromozhnosti tsyvilnoho zakhystu ta yikhnikh nosiiv. Terminy ta vyznachennia (DSTU 9261:2023) [Safety in emergencies. Assessment of civil protection capabilities and their carriers. Terms and definitions (State Standard 9261:2023)] [in Ukrainian].
4. Verkhovna Rada of Ukraine (2021, July 16). Pro osnovy natsionalnoho sprotyvu (Zakon № 1702-IX) [On the fundamentals of national resistance (Law No. 1702-IX)]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> [in Ukrainian].
5. Demkiv, A. M., & Sydorenko, V. L. (2025). Naukovi doslidzhennia z tsyvilnoho zakhystu yak element natsionalnoi bezpeky [Scientific research in civil protection as an element of national security]. In *Problemy formuvannia i realizatsii derzhavnoi polityky v sektori bezpeky ta oborony* [Problems of formation and implementation of state policy in the security and defense sector] (pp. 21–25). Kyivskyi instytut Natsionalnoi hvardii Ukrainy [in Ukrainian].
6. Kriukov, O.I., Makhortov, P.P., Zahinaiko, V.S., & Zavada, Ye.Ye. (2023). Tsyvilnyi zakhyst yak naukova katehoriia v systemi natsionalnoi bezpeky [Civil protection as a scientific category in the national security system]. *Visnyk NUTsZ Ukrainy. Seriya: Derzhavne upravlinnia*, 2(19), 437–446. <https://doi.org/10.52363/2414-5866-2023-2-48> [in Ukrainian].
7. Harasymyuk, O. I. (2025). Tsyvilnyi zakhyst u systemi derzhavnoho upravlinnia: instytutsiini mekhanizmy, koordynatsiia ta stiikist hromad [Civil protection in the public administration system: Institutional mechanisms, coordination, and community resilience]. *Naukovi perspektyvy. Seriya "Derzhavne upravlinnia"*, (12), 84–96. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-12\(66\)-84-96](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-12(66)-84-96) [in Ukrainian].
8. Ilchyshyn, Ya (2025). Rol naukovykh doslidzhen u stvorenni efektyvnoi systemy tsyvilnoho zakhystu v umovakh voiennoho stanu [The role of scientific research in creating an effective civil protection system under martial law]. In *Collection of Scientific Papers "SCIENTIA"* (pp. 68–71). European Scientific Platform. Retrieved from <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/2558> [in Ukrainian].
9. Bielikova, K. H. Zapolskyi, L.L., Ilina, N.Ye., Pavlenko, V.V., & Poteriaiko, S.P. (2022). Funktsionuvannia iednoi derzhavnoi systemy tsyvilnoho zakhystu v umovakh voiennoho stanu v Ukraini [Functioning of the unified state system of civil protection under martial law in Ukraine]. *Investysii: praktyka ta dosvid*, (22), 86–92. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2022.22.86> [in Ukrainian].

10. Tsevelov, O.Ye., Boky, Yu.H., & Viter, D.V. (2021). Skladnyky syl oborony: rol i mistse v systemi oborony derzhavy [Components of the defense forces: Role and place in the defense system of the state]. *Derzhava ta rehiony. Serii: Derzhavne upravlinnia*, 1(71), 115–124. <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2021.1.18> [in Ukrainian].
11. Orlyk, V. (2025, March 24). Bila knyha z pytan yevropeiskoi oborony – hotovnist 2030: plan rozbudovy yevropeiskoho oboronnoho potentsialu [White Paper on European defense – Readiness 2030: Plan for building European defense capacity]. Center for Civil Protection and Defense Studies of NISS. Retrieved from https://niss.gov.ua/sites/default/files/2025-03/az_bila-kniga-es_240325.pdf [in Ukrainian].
12. State Emergency Service of Ukraine (2026, April 28). U Kyievi vidbuvsia natsionalnyi forum iz rozvytku tsyvilnoho zakhystu za uchasty kerivnytstva DSNS [National forum on civil protection development was held in Kyiv with the participation of SES leadership]. Retrieved from <https://dsns.gov.ua/news/ostanni-novini/u-kijevi-vidbuvsia-nacionalnii-forum-iz-rozvitku-civilnogo-zaxistu-za-uchasti-kerivnictva-dsns> [in Ukrainian].
13. Kryshhtal, T., Pasynchuk, K., & Saveliy, D. (2026). Rozvytok systemy tsyvilnoho zakhystu Ukrainy v umovakh suchasnykh bezpekovykh vyklykiv: normatyvno-pravovi osnovy ta ryzyk-orientovani pidkhody [Development of the civil protection system of Ukraine in the conditions of modern security challenges: Regulatory frameworks and risk-oriented approaches]. *Stredoevropsky vestnik pro vedu vyzkum*, (2), 7–14. [https://doi.org/10.65237/2336-3630-2026-3\(2\)-7](https://doi.org/10.65237/2336-3630-2026-3(2)-7) [in Ukrainian].
14. Kryshhtal, T. M., Kostenko, V. O., & Horbachenko, Yu. M. (2025). Pidvyshchennia spromozhnosti systemy tsyvilnoho zakhystu Ukrainy v ramkakh mekhanizmu tsyvilnoho zakhystu YeS [Capacity building of Ukraine's civil protection system within the EU civil protection mechanism]. *Visnyk NUTsZ Ukrainy. Serii: Derzhavne upravlinnia*, 1(22), 351–359. <https://doi.org/10.52363/2414-5866-2025-1-38> [in Ukrainian].
15. Pydko, M. (2023). Aktualnist tsyvilnoho zakhystu naselennia zhytlovoi zabudovy v mistakh Ukrainy [Relevance of civil defense of the population of residential buildings in cities of Ukraine]. *Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia*, (83), 254–265. <https://doi.org/10.32347/2076-815x.2023.83.254-265> [in Ukrainian].
16. Mykytyn, Y., Kosmider, T., & Snopek, M. (2023). Civil protection services in Ukraine in emergency during the legal regime of martial law. *Journal of Security and Sustainability Issues*, 13(1), 239–250. <https://doi.org/10.47459/jssi.2023.13.26> [in English].
17. Maksak, H. (2024, November 19). Hotovnist YeS do zovnishnikh vyklykiv: uroky, otrymani za 1000 dnev stiihosti Ukrainy [EU readiness for external challenges: Lessons learned from 1000 days of Ukraine's resilience]. Foreign Policy Council “Ukrainian Prism”. Retrieved from <https://prismua.org/en/48589-2/> [in Ukrainian].
18. Holshek, C. (2025). Community service in civil defense strategies of resilience. *NATO Science for Peace and Security Series – E: Human and Societal Dynamics*, 158, 108–115. <https://doi.org/10.3233/NHSDP250013> [in English].
19. Vhpiliarevych, V., Tocicka, J., & Szafranska, K. (2023). Civil protection and protection of critical infrastructure in Ukraine during the conditions of the martial state. *Journal of Security and Sustainability Issues*, 13(1), 265–272. <https://doi.org/10.47459/jssi.2023.13.29> [in English].
20. Palyvoda, V. (2026, April 28). Reformuvannia systemy tsyvilnoho zakhystu Respubliky Polshcha [Reforming the civil protection system of the Republic of Poland]. National Institute for Strategic Studies. Retrieved from <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/reformuvannia-systemy-tsyvilnoho-zakhystu-respubliky-polshcha> [in Ukrainian].
21. Reznikova, O., & Lepikhov, A. (2026, April 28). Reforma systemy tsyvilnoi hotovnosti Shvetsii [Reform of Sweden's civil preparedness system]. National Institute for Strategic Studies. Retrieved from <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/reforma-systemy-tsyvilnoyi-hotovnosti-shvetsii> [in Ukrainian].
22. Lepikhov, A. (2026, April 28). Novi pidkhody Velykoi Brytanii do zabezpechennia natsionalnoi stiihosti [New UK approaches to ensuring national resilience]. National Institute for Strategic Studies. Retrieved from <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/novi-pidkhody-velykoi-brytanii-do-zabezpechennia-natsionalnoyi> [in Ukrainian].
23. Cabinet of Ministers of Ukraine (2026, February 5). Pro zatverdzhennia planu osnovnykh zakhodiv tsyvilnoho zakhystu Ukrainy na 2026 rik (Rozporiadzhennia № 116-r) [On approval of the plan of main civil protection measures of Ukraine for 2026 (Order No. 116-r)]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116-2026-p#Text> [in Ukrainian].
24. Cabinet of Ministers of Ukraine (2025, November 19). Pro realizatsiiu eksperymentalnoho proiektu shchodo posylennia protypovitrianoi oborony terytorii Ukrainy shliakhom zaluchennia pidpriemstv nezalezhno vid formy vlasnosti do utvorennia hrup protypovitrianoi oborony (Postanova № 1506) [On implementation of an experimental project to strengthen air defense of the territory of Ukraine by involving enterprises regardless of ownership to form air defense groups (Resolution No. 1506)]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1506-2025-p#Text> [in Ukrainian].
25. Verkhovna Rada of Ukraine (2012, October 2). Kodeks tsyvilnoho zakhystu Ukrainy (Zakon № 5403-VI) [Code of Civil Protection of Ukraine (Law No. 5403-VI)]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/5403-17> [in Ukrainian].
26. President of Ukraine (2021, September 27). Kontsepsiia zabezpechennia natsionalnoi systemy stiihosti (Ukaz № 479/2021) [Concept of ensuring the national resilience system (Executive Order No. 479/2021)]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#n11> [in Ukrainian].
27. Ministry of Defence of Ukraine (2026). Kontseptualna zapyska. Ideolohiia novoi oboronnoi polityky: perekhod do Systemy intehrovanoi oborony (Bila knyha SIO) [Concept note. Ideology of the new defense policy: Transition to the Integrated Defense System (White Paper of IDS)]. Retrieved from <https://mod.gov.ua/news/nova-oboronna-politika-ukrayini-minoboroni-opublikovalo-zelenu-knigu-ta-zaprosnye-do-publichnikh-strategichnikh-konsultacij> [in Ukrainian].

Slutska Oksana,

Candidate of Technical Sciences, Senior Researcher
(Institute of Scientific Research on Civil Protection
of the National University of Civil Protection of Ukraine, Kyiv)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1723-8181>

Korobkin Valerii,

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor
(Institute of Scientific Research on Civil Protection
of the National University of Civil Protection of Ukraine, Kyiv)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1613-4006>

**THE PLACE AND ROLE OF CIVIL DEFENSE IN ENSURING NATIONAL RESILIENCE
AND THE MODEL OF THE INTEGRATED DEFENSE SYSTEM**

It was determined that civil protection is becoming one of the key mechanisms of national stability, which operates at the infrastructure, institutional and social levels. Some aspects of the experience of Western states in reforming the civil protection system in connection with the aggression of the rf, which can be implemented in Ukraine, were analyzed and identified. The justification for the role of civil protection in the Integrated Defense System was provided, the tasks of civil protection forces and the implementation of their capabilities in the new model of defense and national resistance were determined. It is emphasized that the role of civil defense is being transformed from an auxiliary function into one of the strategic factors of the state's survival, the main focus of the Civil Defense activities is shifting to the adaptation of a single state civil defense system to the conditions of a full-scale war and post-war recovery: population protection, humanitarian response and resilience, preventive activities, humanitarian demining, radiation, chemical and biological monitoring in conditions of risks at nuclear and industrial facilities, preparation of the population for actions in emergencies. The philosophy of security-centricity of the new defense model is supported, where security becomes the foundation on which the entire development system is built, but with an emphasis on risks, threats and resilience.

It is emphasized that in the new architecture of strategizing, civil defense should act as an integrator, combine authorities, business and communities, form resilience policies, ensure readiness for crises, security should become the foundation of socio-economic strategies. The emphasis is on the key transformation: it was – economy, social policy, security (as an addition), it should become – security, economy, social development.

Key words: *White Paper, place, role, integrated defense system, capabilities, resistance, resilience, civil protection.*

Дата першого надходження статті до видання: 23.06.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.10.2026